

POSUDEK OPONENTA HABILITAČNÍ PRÁCE

Masarykova univerzita

Uchazeč

Habilitační práce

Oponent

**Pracoviště oponenta,
instituce**

Mgr. Pavel Caha

Studies in Nanosyntax

Mgr. Petr Biskup, Ph.D.

Lipská univerzita

Text posudku¹

Předkládaná habilitace je kolekcí vysoce kvalitních teoretických článků (většinou publikovaných v časopisech *Acta Linguistica Academica* a *Studia Linguistica*), které se zabývají morfologickými a morfosyntaktickými tématy vztahujícími se ke jmenným kategoriím, jako jsou pády a deklinační třídy, derivace plurálu nebo tvoření komparativů a číslovek.

Ve většině článků je zkoumaným jazykovým objektem čeština či jiný slovanský jazyk; často se také používají data z jazyků neslovanských. Poněvadž se jedná o práci teoretickou, jazyková data jsou primárně získávána introspekci a z příslušné literatury. Práce vykazuje výtečnou znalost soudobé jazykovědné literatury a dokonalou obeznamenost s nejnovějšími morfologickými a syntaktickými přístupy.

Autor používá moderní teoretický přístup nanosyntaxe, jenž je specifickým typem morfosyntaktického modelu, který se výborně hodí k analýze „malých forem“, jako jsou slova. Jelikož se jedná o poměrně nový, stále se vyvíjející teoretický přístup, mnoho jazykových fenoménů nebylo ještě dostatečně analyzováno a mnohé jazykové principy nebyly ještě pevně ustanoveny. V tomto ohledu je předkládaná práce navýsost aktuální a diskutuje mnoho důležitých a zajímavých teoretických otázek (viz dole).

Metodologicky je daná habilitace naprosto na výši. Ve spise zahrnuté stati používají jednoduchou, ale velice účinnou metodologii. Hledají plné nebo částečné synkretismy ve „vedle sebe ležících“ jmenných formách, ať už vzniklých derivací nebo deklinováním. Vyvozené generalizace a vzorce synkretického chování jsou poté modelovány pomocí speloutu (spellout) neterminálních symbolů a pomocí principu nadmnožiny (superset principle). Jednou z hlavních tezí, jež je přítomna ve všech statích, je, že morfologie a syntax využívá stejných operací, tj. jazykový systém nepotřebuje dva různé moduly, aby mohl generovat slova na straně jedné a komplexní fráze či věty na straně druhé. Není tedy nutné mít dvě různé metodologie pro morfologické a syntaktické fenomény.

Centrálním pojmem předkládaných statí je operace speloutu, která má dvě základní vlastnosti: Spelout je cyklický a spelout speluje frázové konstituenty. Autor používá spelovací algoritmus Starkeho (2018) (viz např. str. 18), jenž následuje přístupy, které používají cyklický spelout po každé operaci spojení (merge) a předpokládají, že spelout může být zpožděn (ať už kvůli přítomnosti neinterpretovatelného rysu nebo z jiného důvodu) a problematická konstrukce zachráněna posunem. Není ale definováno, jak dlouho může spelout čekat. To platí i pro případ, kdy je použita obdoba posunu stranou (sideward

¹ V textu posudku se lze zaměřit například na tyto oblasti: aktuálnost tématu, přístup k řešení, použitá metodologie, kvalita a správnost dosažených výsledků, původnost dosažených výsledků, uplatnitelnost výsledků pro rozvoj oboru a další bádání, uplatnitelnost výsledků v praxi, formální úprava a jazyková úroveň práce, připomínky k habilitační práci uchazeče.

movement), jako v případě komparativů v kapitole třetí (viz str. 102) nebo u derivace plurálů v kapitole páté (str. 215). Vzhledem k tomu, že spelout v nanosyntaktickém modelu speluje celé fráze a používá principu nadmnožiny, je otázkou, zda by nebylo praktičtější jít při speloutu v derivaci odzhora dolů. S takovým průběhem speloutu by též nebylo nutné postulovat princip cyklického přepisování (výsledků) speloutu (viz *cyclic override* např. na str. 41 a 88), který je neekonomický.

Podle spelovacího algoritmu se má nejdříve posunout specifikátor komplementu, a pokud to nepomůže, potom se posune celý komplement. Zároveň se předpokládá, že posun nezanechává žádné stopy (protože by je spelout potom musel zohledňovat). To však znamená, že existují dva druhy posunů, klasický se stopami, a druhý, vyvolaný speloutem, který nezanechává stopy. To samozřejmě zvyšuje komplexitu modelu, tudíž je nutné zkoumat, zda-li se např. standardní rozlišení posunů na A-posuny a A'-posuny (jež se liší např. v rekonstrukčních a sémantických vlastnostech) nedá vysvětlit výše zmíněným rozdílem mezi speloutovým a nospeloutovým posunem. Pokud to možné není, vyvstává velké množství otázek, např.: Jak jsou dané dva typy posunů v derivaci řazeny? Má jeden z nich vždy přednost? Mohou být identické či jeden parazitovat na druhém? Může jeden z nich blokovat ten druhý?

Poněvadž posun nezanechává stopy, autor navrhuje na str. 99, že se binární struktura vytvořená operací spojení změní na strukturu unární. To je problematické z hlediska principů jako např. *no-tampering condition*, které požadují, aby se již derivovaná struktura v dalším průběhu derivace neměnila.

Posun vyvolaný speloutem vytváří kategorii s identickou etiketou (label), takže jde o adjunkci, a ne posun do specifikátoru v tradičním smyslu slova (viz např. kapitolu o ruské deklinaci, str. 57 nebo kapitolu o derivaci plurálů na str. 217). Není jasné, má-li to nějaké teoretické důsledky, nebo zda-li se tak děje např. kvůli tomu, aby se nemuselo přetiketovávat.

Kapitola druhá zavádí do speloutu novou operaci, zvanou *backtracking*, jež je příbuzná s koncepty, jako je *demerge*. Není zcela zřejmé, co např. blokuje vícenásobné, okamžité uplatnění *backtrackingu* bez mezikroků s posunem a co všechno (jaké předchozí kroky) si derivace musí kvůli *backtrackingu* pamatovat. Obecně platí, že *backtracking* a podobné operace jdou proti základní ideji cyklického speloutu, že předchozí derivační kroky mohou být (alespoň částečně) zapomenuty.

V kapitole o ruské deklinaci (str. 64) se diskutuje třída a-kmenových maskulin a shoda „podle smyslu“. Zde se nabízí použít analýzu jmen postulující sémantický a gramatický rod (v různých projekcích), jak se často činí v případě variability rodu u a-kmenů v srbsčině.

V kapitole páté autor navrhuje derivovat v prvním kroku počítatelná jména (count nouns) po číslovkách z jmen nepočítatelných (mass nouns) a v následném kroku derivovat plurál, jenž omezí denotaci počítaných jmen na plurálové entity. Tento návrh se zdá být v rozporu s obvyklým tvrzením, že plurálové formy se chovají stejně jako formy nekvantifikované (non-quantized) a společně stojí v protikladu k formám kvantifikovaným a singulárním. Např. *Poroznášel pivo* nebo *Poroznášel piva* jsou gramatické věty, ale *Poroznášel jedno pivo* je věta negramatická nebo pragmaticky deviantní (k tomu se pojí otázka, od jakého počtu je distributivita potom přípustná). Podobně v případě *Karel IV pil drahé víno* a *Karel IV pil drahá vína* není problém mít generickou interpretaci, ale v případě *Karel IV pil jedno drahé víno/dvě drahá vína/tři drahá vína* je to obtížnější. To znamená, že sémanticky vzniká nechtěný vzorec ABA. Ze sémantického hlediska (diskutovaného v sekci 3 na str. 200) se mi také obecně zdá vhodnější nejdříve uplatnit plurál. Pokud je význam plurálu tento: $[[pl.]] = \#(x) \geq 1$ (což podporuje standardní argument, že na otázku s plurálem se dá odpovědět i singulárovým výrazem: *Kolik má dětí? Jedno.*), pak plurál rozdělí Linkovu mřížkovou strukturu na jednotlivé skupiny/množiny, ať už atomární či neatomární. V dalším kroku by se denotace zúžila na množiny specifické velikosti pomocí konkrétní číslovky.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce

1. Podle generalizace *containment hypothesis* a následné diskuze v kapitole třetí (str. 470-471) obsahuje superlativ komparativ a ten naopak obsahuje pozitiv. V literatuře o komparativech se obvykle tvrdí, že komparativní morfém je zodpovědný za selekční vlastnosti komparativů (které v češtině vyžadují frázi *než X*). Následně by člověk očekával doplnění i u superlativů, ty však vykazují jiné chování, viz např. kontrast mezi *Student bohatší *(než Jirka) vešel do učebny* a *Nejbohatší student vešel do učebny*. Jak se dá tento kontrast vysvětlit a co se stane v derivaci s komplementem *než X*?

2. Nanosyntax patří k teoretickým přístupům, které upřednostňují syntax bez konceptů (viz *principle of concept-free syntax* na str. 9). To vede k otázce, jak se modelují generalizace zakládající se na sémantických vlastnostech morfémů či slov, jako jsou např. selekční požadavky (které mohou fungovat jak na úrovni slov, tak na úrovni morfémů). Např. ve slovanských jazycích jako čeština, ruština nebo polština se diminutivní iterativa tvoří často od kořenů, které vyjadřují vydávání zvuků, viz české *pokřikovat*.

Závěr

Habilitační práce Pavla Cahy *Studies in Nanosyntax* zcela bezpochyby **splňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru český jazyk.

Lipsko, 30. května 2022

.....
podpis